

Baku

Inden længe afholdes igen det danske melodi grandprix. Og i maj følger så det europæiske brag i Aserbajdsjans hovedstad Baku – beliggende ved Det kaspiske Hav på den anden side af Kaukasusbjergkæden. Ja, Europa rækker sandelig langt i vore dage. Men guderne skal vide, at alle de transkaukasiske lande – Aserbajdsjan, Armenien og Georgien - hjertens gerne vil identificeres med og nærme sig til Europa.

Siden Sovjetunionens opløsning i 1991 har de praktiseret en politik, der på den ene side er bestemt af indbyrdes forskellige interesser og hensyn, men som et fælles træk fremviser en betydelig portion pragmatik over for omverdenen. De er bevidste om deres naboskab til og relative afhængighed af den store nabo mod nord, der stadig opretholder og plejer sine imperiale interesser. Regionalt forsøger de nye lande at placere sig i forhold til naboerne mod syd, Tyrkiet og Iran, mens de samtidig kæmper for at opnå status i det internationale samfund. Herunder få andel i såvel dets risikovillige kapital som i de økonomiske hjælpe- og udviklingsprogrammer, der tilbydes. I de seneste tyve år er de tre stater blevet både aktører og brikker i et spil, der har olien og naturgassen fra Det kaspiske Hav og Centralasien som både indsats og gevinst. I et område, der efter 1991 blev efterladt som et økonomisk og magtpolitisk tomrum. Fra midten af 1990'erne blev det gamle mundheld om at gyde olie på oprørte vande mere aktuelt end nogensinde. Kaukasus-regionen blev fra at være holdeplads for politisk og økonomisk opløsning samt for en række tilsyneladende uløselige lokale konflikter hevet op til blive genstand for international bevågenhed. En bevågenhed, der i stabilitetens interesse også omfattede bestræbelser på at bilægge de regionale konflikter. Som f.eks. striden om enklaven Nagornyj Karabakh.

Jeg har i Baku boet bag det højre af sovjetsalig Bresjnevs buskede øjenbryn. Det var i de ”gode” gamle sovjetdage. Kort forinden havde generalsekretæren bæret byen med sit besøg. Men man havde tilsyneladende endnu ikke fået fjernet alle hædersbevisninger i den anledning. Da jeg på hotellet nåede frem til mit værelse, fandt jeg det henligge i tusmørke, selv om eftermiddagssolen stadig skinnede udenfor. Forklaringen var den enkle, at der ned foran vinduet hang et mærkeligt forhæng. Og nede fra byens centrale plads, kunne jeg konstatere, at der på hotellets forside hang et enormt billede af generalsekretæren. Det dækkede over seks af hotellets etager, og det var altså faldet i mit lod at henslæbe mit ophold bag hans højre øjenbryn. Da jeg stiltørdigt gav udtryk for min undren over for receptionen, fik jeg bare den besked, at sådan plejede man at gøre. Og det ville nok tage nogle dage, før generalsekretæren ville blive taget ned. Jeg overvejede et kort øjeblik at skære et hul i forhænget, men da det jo ville medføre, at jeg måske kom til at skære øjet ud, opgav jeg planen. Det ville jo have grænset til majestætsfornærmelse eller i det mindste til noget, der var endnu værre – hærværk mod den socialistiske ejendom. Men tilbage til nutiden.

Præsident Alijev, der havde en fortid i Bresjnevs inderkreds, regerede sit land med hård hånd gennem 90'erne. Han havde med hård hånd holdt politisk utilfredshed nede og havde ladet korruptionen florere, hvilket havde bragt Aserbajdsjan tæt på verdensrekorden. Et ord som *kleptokrati* blev anvendt som karakteristisk af landet. Men præsidenten viste sig på den anden side overordentlig ferm til at tiltrække udenlandsk kapital. Og til endnu en gang at få betydelige midler kanaliseret ned i sine private lommer. I 1997 kunne Alijev undertegne, hvad der blev kaldt ”århundredets kontrakt” med et stort og vidtforgrenet internationalt olie-konsortium. To gange genvandt han præsidentposten i valg, der hverken var frie eller fair efter international standard. Men sådan har demokratiet mange ansigter.

Som for eksempel, da Alijev i 2003 fik manøvreret sin søn ind som sin efterfølger – det første eksempel på en dynastisk tronfølge i det eks-sovjetiske rum. Den gamle Alijev var begyndt at skrante i 1999. I april 2003 kollapsede han under en live tv-tale – hjerte- og nyreproblemer stødte til, og i begyndelsen af oktober samme år frasagde han sig præsidentembedet. Samtidig promoverede han sin 42-årige historiker-uddannede søn som sit partis eneste kandidat til posten. Ilham Alijev vandt efterfølgende valget overvejende. Igen akkompagneret af en massiv såvel national som international observatør-kritik. Og i december 2003 døde Alijev senior på et hospital i Cleveland – 80 år gammel og efter en karriere, der rummede alle tænkelige og utænkelige sovjetiske og russiske ingredienser. Og unge Alijev sidder i 2012 solidt i sadlen.

Aserbajdsjan er dobbelt så stort som Danmark og har mellem otte og ni millioner indbyggere. Op mod 90% af befolkningen udgøres af azerier, der taler et sprog, der ligger tæt på rigstyrkisk, og som for størstedelens tilfælde er shia-muslimer. De blodige stridigheder mellem armenere og azerier, blandt andet i Nagornyj Karabakh, i slutningen af 1980'erne, men også andre steder i Aserbajdsjan har medført store befolkningsforskydninger, til tider grænsende til etnisk udrensning.

Efter flere forsøg blev Baku-området i begyndelsen af 1800-tallet russisk og grænsen til Iran lagt fast langs Araks-floden. I anden halvdel af 1800-tallet blev Baku synonym med olie og olieudvinding – en virksomhed, der omkring 1900 udviklede sig til et veritabelt olie-boom. På det tidspunkt fandtes der i verden kun få steder, hvor olieudvinding spillede en rolle. Som en flod strømmede udenlandsk kapital og foretagsomhed til Baku. Olien førte en række følgeindustrier med sig – klædeindustri, metalforarbejdning, tobaksindustri og andre foretagender. Store udenlandske finansdynastier som svenske Nobel og den tysk-jødiske bankerslægt Rothschild åbnede kontorer i Baku, der i 1883 var blevet forbundet med Tbilisi i Georgien med en jernbane. Baku blev en international by med kosmopolitiske og tolerante overtoner, og hvor russere, jøder, tyskere, armenere og mange andre nationaliteter slog sig ned. Det er blevet sagt, at Baku var det eneste sted i Det russiske Imperium, hvor jøder kunne føle sig i sikkerhed, og hvor selv russere ophørte med at være antisemitter. Det er også blevet sagt, at der i Baku ikke var én bestemt kultur eller religion, der dominerede. Baku var et sted, hvor selv muslimer blev moderne og viste tilbøjelighed til at lade sig integrere.

Med industriboomet fulgte også et rigt kulturliv med flere teatre og en opera. Byen blev kaldt Kaukasus' Paris. Den havde ved indgangen til 1900-tallet 300.000 indbyggere. Også mange danskere var der blandt byens indbyggere. Blandt andre ingeniøren og entreprenøren Erik F. Biering, der var kommet til Kaukasus i begyndelsen af 1900-tallet. Han oparbejdede i Baku en stor entreprenørvirksomhed, der solgte maskiner og komponenter til olieindustrien, og han var derfor et eksempel på den foretagsomhed, der fulgte i kølvandet på olieudvindingen. I bogen "Mine tyve år i Kaukasus" har Biering levende berettet om sine oplevelser, og han skriver blandt andet:

"Baku selv var en mærkelig blanding af nyt og gammelt. Det inderste af byen var omgivet af en høj mur og udgør en by i byen. Der boede udelukkende tatarer, dvs. muselmænd. Her lå den gamle fæstning med et højt tårn ud imod havet. Nedenfor dette tårn i gården fandtes der tydelige spor af et par små kvindefødder, nedtrykt i en stor flad sten, og tatarerne var overbevist om, at fodsporene stammede fra en datter af Muhamed, der var blevet forfulgt op igennem tårnet, hvorfra hun var sprunget ned på gaden. Jeg erindrer ikke, om hun var kommet levende fra det, men man sagde, at hun var begravet i en for øvrigt meget malerisk moské ----. Udenom fæstningen lå det nyere Baku, der var en blanding af nye moderne huse ved siden af lave én-etagers, asiatiske boliger. Det gik dog stærkt tilbage for disse lave huse, og under mit ophold i Baku forvandlede de mere og mere til

vesteuropæiske huse, så Baku til sidst ikke havde meget af sit orientalske præg tilbage. --- Af vesteuropæere var den svenske koloni absolut nr. 1 i betydning, alt sammen baseret på det mægtige nafta-selskab "Brødrene Nobel". Så vidt jeg erindrer var der ca. 150 svenskere i Baku ---- Derefter kom den tyske koloni, måske der tilsammen var ca. 100 tyske forretningsfolk og ingeniører. Men den tyske koloni som sådan havde 7-8.000 medlemmer ---- men de var i det store og hele håndværkere, fagarbejdere o.l., hvis familier havde boet i 100 år i Rusland, de var alle russiske undersåtter og dannede en slags opposition mod rigstyskerne, der på den anden side følte sig som en finere sort. --- Englænderne var vel repræsenteret i naftaindustrien med en meget stærkt levende koloni, hvis medlemmer mest var folk, der var kommet fra engelske kolonier. --- Fransk kapital var i stigende grad interesseret i naftaindustrien --- Så var der naturligvis græske, italienske, hollandske og belgiske kolonier --- . Og dertil den danske koloni, der også havde en betragtelig størrelse."

Revolutionen i Rusland 1917 betød en pludselig afbrydelse af Baku's internationale forbindelser. Den betød også på længere sigt en svigtende interesse fra de nye magthaveres side i regionens sorte guld - olien. Sovjetmagten søgte og fandt store olieforekomster i det europæiske Ruslands centrale regioner – i passende afstand fra en fjendtlig omverdens interessesfærer. Området var alt for sårbart til, at Moskva turde basere sit energibehov på det. Det Baku, der i begyndelsen af 1900-tallet i høj grad var blevet påvirket af vesteuropæisk byggeskik og levevis, sank i sovjetperioden mere og mere ned i glemsel. Olieudvindingen fortsatte naturligvis, men i et omfang, der kunne dække regionens eget behov.

Jeg har besøgt Baku et par gange. Og husker ankomsten med fly. Det var mørkt, men fra luften kunne man se et lyshav fra det kæmpemæssige anlæg af boretårne, bygget og forbundet med veje på bropiller ude i Det kaspiske Hav. Det næste møde med olien kom, da jeg steg ud af maskinen. Ganske vist mærkede man den dejligt varme og krydrede sydlandske luft, men der var endnu en ingrediens – den var kvalm og sødlig af olie. Men jeg fik også indtryk af en by, der havde vidunderlige levn fra fortiden – fra såvel den før-russiske tid som fra den internationale periode omkring 1900. Den centrale del af den gamle bydel er formet som et amfiteater ned mod havbugten. Oveni det positive indtryk oplevede jeg, at disse historiske levn, der afspejler tilknytning til både Persien og Tyrkiet, i høj grad trængte til at blive plejet og vedligeholdt.

Regionens forbindelse med olien blev jeg mindet om til stadighed. Overalt oplevedes den som sagt som en sødlig og kvalm bestanddel af luften. Man skulle ikke langt uden for byen, før man også så hundreder af små boretårne, populært kaldet "bedesøstre", som stod og nikkede med overdelen. De stod der midt i ørkenlandskabet – hundreder af dem, og de pumpede og pumpede stødt og roligt. Mellem disse små boretårne gik der køer og får, der nippede til den sparsomme vegetation. Jordbunden var sandet og undertiden plettet med oliefyldte små og sorte damme – alt i alt et noget trøstesløst syn.

Baku's andet olieboom kom som nævnt ovenfor fra midten af 1990'erne. Med et slag blev byen og den selvstændige republik centrum for et storpolitisk spil af dimensioner. Et spil, hvor en korrump præsident som ovennævnte Gejdar Alijev kunne og i dag hans søn kan boltre sig som fisk i vandet. Hele det net af interesser, der havde karakteriseret det første olieboom, genopstod nu. Blot med den forskel, at Aserbajdsjan i dag er kommet ud af imperiets favntag og forvandlet sig til en suveræn stat. Selv om de multinationale selskaber tager sig godt betalt for deres investeringer, så nyder det moderne Aserbajdsjan også godt af det nye boom. Nye og moderne bank- og forretningspaladser i glas og beton er blevet bygget. Og vidner om, at hovedstaden og landet som helhed kan minde om

det Europa, som den nye stat gerne vil identificere sig med. Og som kan danne de rette rammer omkring det europæiske melodi grandprix i maj.